

■ De schrilte tegenstellingen tussen Oost en West leiden tot aanpassingsproblemen bij Oosteuropese studenten die voor een tijdje naar Nederland komen. Foto links: Marc de Haan/Hollandse Hoogte. Onder: Arnold Karskens/Hollandse Hoogte

'Culture shocks' van Oost-Europeanen in Nederland

'Je moet wel even weten dat je hier alles zelf moet doen'

MAR OOMEN

Ze viel flauw, de eerste keer dat ze in Albert Heijn kwam. 'Een Russische vriendin is dat ook overkomen hoor'. Vassilka Nikolova uit Bulgarije denkt dat ze zich moet verontschuldigen. Ze komt nog steeds niet graag in supermarkten of op de markt. Voelt zich schuldig bij al die overdaad. Haar dochtertje woont nog in Sofia. Dáár zijn de winkels nog altijd leeg.

Steeds meer Oost-Europeanen vinden hun weg naar het Westen. In het kader van een uitwisselingsprogramma, een promotieonderzoek of gewoon op zoek naar het grote geluk. Voor velen zijn de eerste weken in Nederland uiterst verwarrend. 'Culture shock' is misschien een groot woord. Toch zijn de culturele verschillen tussen de westelijke en de oostelijke Europese landen groter dan we op voorhand zouden aannemen. Ook

Nederlandse gastheren en -vrouwen weten zich soms geen raad met het voor hen onbegrijpelijke gedrag van hun gasten. In eerste instantie is het de overvloed, de rijkdom, die bij Oost-Europeanen een grote schok teweegbrengt. Vassilka Nikolova, classicus, is sinds juni 1991 in Nederland. Zij werkt aan een onderzoek naar *Oedipus myth, The Faust Legend, and Freud's enterprise*. Nikolova viel flauw, de eerste keer dat ze in Albert Heijn kwam. Ook de Russin Tanja Roussakova raakte volkomen van streek bij het zien van zoveel verschillende producten bij elkaar. Roussakova is sinds februari in Nederland. Ze is hier in het najaar al enkele maanden geweest. Haar man Andrei werkt als systeembeheerder bij het Bureau Opleiding, Training en Mobiliteit aan de Universiteit van Amsterdam.

Schuldig

Zowel Roussakova als Nikolova hadden last van depressieve buien. Nikolova onder meer omdat ze zich schuldig voelt ten opzichte van haar dochttertje, dat ze bij haar vader in Sofia heeft achtergelaten. 'Op het moment dat ik wegging uit Sofia was er volstrekt niets meer in de winkels. Herinner je je die televisiebeelden nog, net na de Golfoorlog? Koerdische vluchtelingen hoog in de bergen. Vrachtwagens met voedselpakketten. Mensen die vochten om wat eten. Zo was het vorige winter in Sofia ook.' Nikolova wil er verder niet over praten. Ze probeert haar tranen tegen te houden. 'Het is moeilijk om hier te zijn, terwijl je weet dat je familie in Bulgarije het heel zwaar heeft.'

Roussakova werd de tweede keer dat ze in Nederland kwam erg depressief. De eerste keer was vooral spannend. Nu ziet ze beter hoe groot de verschillen zijn. 'Rusland en Nederland zijn net twee volkomen verschillende planeten. Als ik aan Rusland denk, voel ik me verschrikkelijk triest. Hoe moet dat land er ooit weer bovenop komen. Je kunt er in Nederland met niemand over praten. Men vraagt: 'Hoe is het in Moskou? Maar het antwoord wil niemand weten.'

Marian Rameyer herkent de depressiviteit van Roussakova en Nikolova. Ook de mensen waarmee zij te maken heeft, hebben er wel eens last van. Rameyer is stafmedewerkster van Kontakt der Kontinenten, een organisatie die cursussen en trainingen verzorgt op het gebied van onder meer ontwikkelingssamenwerking en cross-culturele verschillen. Zij heeft met een collega besluitvormingscursussen gegeven aan onder meer Polen en Hongaren, ook in Hongarije zelf. Daarnaast begeleidt ze Oost-Europeanen in Nederland. 'Oost-Europeanen schrikken van de ontwikkeling die West-Europa heeft doorgemaakt', vertelt ze. 'Een gebied dat zo dichtbij ligt en al zo ver is! Ze voelen zich voor de gek

gehouden. Hun eigenwaarde is aangetast. Tegelijkertijd vragen ze zich af: is het bij ons werkelijk zo slecht gegaan? Hebben we dan niets goed gedaan? Maar vooral ook: wie hebben dat gedaan? En dan ligt de fout toch al snel bij het systeem, bij de Russen met name.'

Apathisch

De 'cultuurschok' gaat verder dan de confrontaties met de materiële overvloed. Natuurlijk zijn er de taalproblemen. De ervaring dat je met niemand zulke diepgaande gesprekken kunt voeren als in Rusland of Bulgarije. Nog moeilijker is het om de Nederlandse omgangsvormen te doorgronden.

Annemarie Larooy, coördinator van het Tempusprogramma Netwerk aan de Universiteit van Amsterdam, vertelt dat Oost-Europeanen zeer veeleisend zijn. 'Ze willen per se van en naar Schiphol

■ De Bulgaarse Vassilka Nikolova: 'Je weet niet wat ervan je wordt verwacht.'
Foto: Mar Oomen

worden gebracht. Ze verwachten dat we hen overal mee naar toe nemen. Het geld dat we geven is nooit genoeg. Het is alsof ze denken: we moeten de autoriteiten hier eens flink aanpakken.'

Marijke Delamarre, medewerkster van de Nuffic, denkt dat de meeste Oost-Europeanen die in het kader van het cultureel verdrag naar Nederland komen, in Oost Europa veelbelovende assistenten zijn. 'Ze zijn waarschijnlijk gewend met veel respect behandeld te worden. Hier moeten ze het allemaal een beetje zelf uitzoeken. Krijgen ze een gewone kamer. Ze worden daar onzeker van, denken dat wij ze zo behandelen omdat ze uit Oost Europa komen.' Delamarre wordt zelf wel eens moe van het apathisch gedrag van de Russen die ze op persoonlijke titel uitnodigt. 'De meest ondernemende en actieve

Russen zijn hier heel afwachtend. Ze nemen geen enkel initiatief.'

Andrei Roussakov en Tanja leggen uit dat je in Rusland als gast verplicht bent 'je als baby te gedragen.' 'Als wij in Moskou iemand op bezoek krijgen', zegt Roussakova, 'dan zorgen wij dat het hem of haar aan niets ontbreekt. Nemen we desnoods een aantal dagen vrij om iemand rond te leiden. Noem het een vorm van gastvrijheid. Natuurlijk verwacht je in eerste instantie dat het in een ander land ook zo gaat. Je weet toch niet beter, als je nooit eerder in een andere cultuur bent geweest?' 'En je moet ook weten', vervolgt Roussakova bijna verontwaardigd, 'dat de Russen die hier komen, bijna geen geld hebben. Zelfs de meest gerespecteerde Russische professor heeft nauwelijks een cent op zak. Dus wat doe je als je hier te gast bent: je wacht net zo lang tot de gastheer je mee uitneemt, want dan zal hij de strippenkaart of het museum betalen. Heel vernederend, maar we kunnen niet anders. Het is voor ons volstrekt ongepast om rechtstreeks geld te vragen.'

Angst

Maar, geven Roussakov, zijn vrouw en ook Nikolova toe, dat apathisch gedrag heeft niet alléén te maken met verwachtingspatronen ten aanzien van gastvrijheid. Het wordt ook veroorzaakt door angst, onzekerheid en het totaal niet weten wat er van je wordt verwacht. 'Mij werd verweten,' zegt Nikolova, 'dat ik zo besluiteloos ben. Maar in Bulgarije moet je je voortdurend afvragen wat anderen van je denken. Je wordt er voortdurend beoordeeld en bekritiseerd. Dus je probeert voortdurend een goede indruk te maken. Dan kom je hier en je weet niet wat er van je verwacht wordt. Niemand vertelt je iets. Ik werd daar erg onzeker van. Durfde niets. En dan blijkt na een tijdje dat het niet uitmaakt wat je doet. Dat alles goed is, als je maar zelf stappen onderneemt. Je moet dat wel even weten.'

Andrei Roussakov probeert met een voorbeeld duidelijk te maken hoe hij het afgelopen jaar is veranderd. In februari bezocht hij de overzichtstentoonstelling van Rembrandt in het Rijksmuseum. Twee uur lang keek hij geconcentreerd naar al die schilderijen. Nog nooit had hij zo van een tentoonstelling genoten. 'Als ik een jaar geleden naar die expositie was gegaan, had ik alleen op de mensen om mij heen gelet. Als Rus ben je altijd beducht op opmerkingen van anderen. Ik zou geen schilderij gezien hebben.'

Prioriteiten stellen

Op zijn werk moet Roussakov nog steeds wennen. Hij maakt een prototype van een expertsysteem. 'Eigenlijk heb ik in Moskou nooit leren werken. Iedereen doet er altijd

erg druk, maar na een maand is er nog niets gedaan. Ik kan moeilijk een tijdsindeling maken. Zelf uitmaken wat ik het eerst moet doen. Gelukkig helpt mijn baas me heel goed daarbij. Regelmatig vraagt hij wat ik heb gedaan. Ook heeft hij me geleerd prioriteiten te stellen. Op een groot bord staat op volgorde een lijst met alles wat ik moet doen.'

Eén ding ervaart Roussakov als zeer prettig: in Nederland hoef je niet te denken aan de dingen die je nog moet kopen, de rijen waarin je die dag nog moet staan. En ook: de universiteit is van alle faciliteiten voorzien. Je hoeft geen toestemming te vragen voor het maken van een kopie. Er zijn computers, een fax en telefoons. Alles werkt. 'Hier kun je je uitsluitend op je werk concentreren. Wat voor mij ook een vreemde ervaring was: iedereen helpt elkaar. Dat is in Moskou zeer ongebruikelijk. Daar vraag je nooit iemand om hulp. Bang dat je dan een slechte naam krijgt en dus niet in aanmerking komt voor een extra opdracht, waar je wat meer geld mee kunt verdienen.'

Begeleiding

Tot op heden krijgen Oost-Europese studenten niet veel begeleiding in Nederland. Iedereen heeft een studiebegeleider en kan voor problemen terecht bij de studietoelichting. De verschillende Bureaus Buitenland gaan ervan uit dat studenten elkaar wel opvangen. Zo kent de Universiteit van Amsterdam het mentorsysteem. Nederlandse studenten krijgen een buitenlandse student onder hun hoede. 'Toch', zegt Marian Rameyer, 'zou iets meer begeleiding op zijn plaats zijn. Je kunt die niet volledig aan studenten overlaten. Zij hebben ook hun verplichtingen. De universiteiten zijn gebaat bij een goed verlopen stage. Hoe ongelukkiger je je hier voelt, hoe slechter de studieresultaten zullen zijn. Elke universiteit zou een soort opvangteam moeten hebben. Daarnaast zou elke student een *introduction to the Netherlands* moeten krijgen. Naast meer algemene zaken over de Nederlandse cultuur en dergelijke, moeten daarin vooral praktische tips aan de orde komen, gericht op de studie-, werk- en levensomstandigheden.'

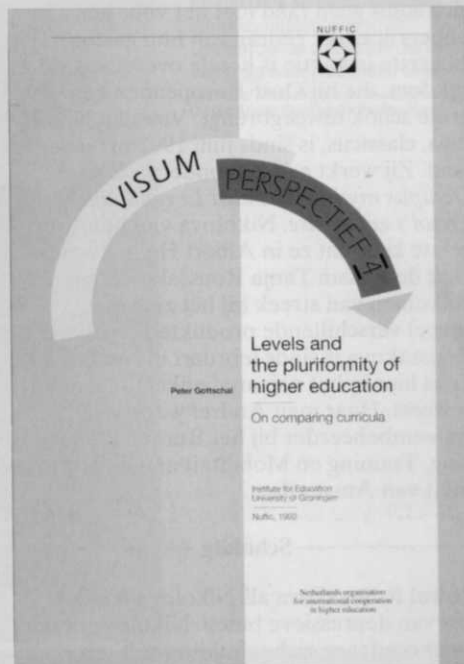
Tanja en Andrei Roussakov hebben bijvoorbeeld nooit geleerd kaart te lezen. Hoe je een bankrekening moet openen, weet ook niet iedereen. En: hoe kom je goedkoop aan een fiets? Of: hoe werken de bibliotheken. Rameyer: 'Je moet ook even weten dat je in Nederland gewoon vragen kunt stellen. Daarnaast zou in zo'n cursus uitgelegd kunnen worden hoe in Nederland met gezag en macht wordt omgegaan. En misschien is het een idee om een programma besluitvorming erin op te nemen. Hoe studeer, werk en functioneer je efficiënt.'

Visum Perspectief 4

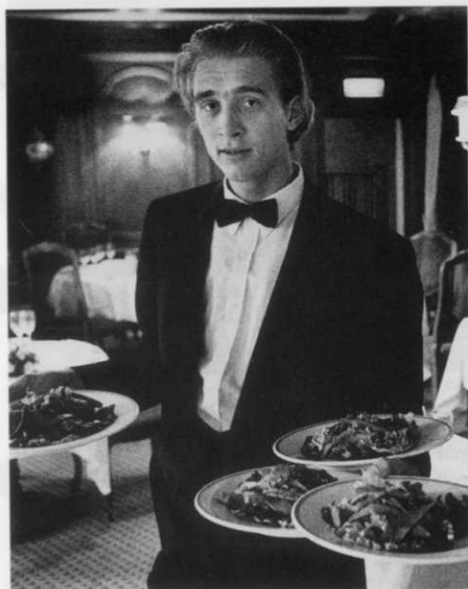
De door de Nuffic opgezette reeks Visum Perspectief is toegespitst op aspecten van de internationalisering van het hoger onderwijs. In de serie is het vierde deel verschenen: Levels and the pluriformity of higher education; on comparing curricula. Het bevat een studie van Peter Gottschal (Rijksuniversiteit Groningen), over problemen rond Europese mobiliteit en het wederzijds erkennen van diploma's.

De auteur probeert vast te stellen of het haalbaar is te komen tot objectieve criteria bij het wegen van studies en studiepakketten. Hij doet dat door drie programma's Economie gedetailleerd met elkaar te vergelijken: de studies in Bristol (Engeland), Göttingen (Duitsland) en die in Groningen. Bij die vergelijking komen grote verschillen in cultuur aan het licht, verschillen die het onmogelijk maken bij het aanpakken van de equivalentieproblematiek strict empirisch te werk te gaan. Bij de internationale erkenning van diploma's zal veel afhangen van de politieke bereidheid compromissen te sluiten in deze materie.

Prijs: f 17,50

Bestellen bij:
Nuffic, afdeling Voorlichting
Postbus 90734
2509 LS Den Haag
Tel: 070-3510527

Eerste vergelijkingen diploma's vakbekwaamheid

Op initiatief van de Europese Commissie is een project gestart, dat de waarde van de Europese diploma's van vakbekwaamheid in kaart brengt. Deze diploma's staan in Nederland voor de diploma's leerlingwezen. Voor werknemers met een dergelijk diploma worden nu zogeheten 'Euro-certificaten' ontwikkeld. Hierin staat in verschillende talen wat het Nederland-

■ Vakdiploma's horeca als een van de eerste vergeleken
Foto: Marco Bakker/Hollandse Hoogte

se diploma in Europa waard is. Voor werkgevers zijn per beroepssector sectoroverzichten samengesteld, waarin de waarde van diploma's van veel voorkomende beroepen in die branche uit de verschillende EG-landen is vergeleken. Per beroep zijn ook de praktische vakeisen omschreven. De EG-landen zijn niet verplicht elkaars diploma's officieel te erkennen. De Eurocertificaten en sectoroverzichten zijn echter wel een belangrijke verbetering daar waar het gaat om een zorgvuldige onderlinge vergelijking van diploma's.

De eerste diplomavergelijkingen zijn nu klaar. Het gaat om diploma's uit de sectoren bouw, elektriciteit/elektronica, reparatie van voertuigen, horeca, kleding/confectie en landbouw. Het Centraal Orgaan van de Landelijke Opleidingsorganen in het bedrijfsleven, door de Nederlandse regering aangewezen om de werkzaamheden voor ons land te coördineren, verwacht dat aan het einde van dit jaar alle beroepssectoren zijn vergeleken.

Over de Europese diplomavergelijking, niveau leerlingwezen, is een informatiebrochure verschenen. 'Vakdiploma's in Europa' is verkrijgbaar bij arbeidsbureaus, Kamers van Koophandel, bibliotheken en de organisaties voor studie- en beroepskeuze.